

Wonen op Ameland en de mythe van Willibrord

Vijftig jaar De Ouwe Pôlle

NES – Stichting De Ouwe Pôlle vierde het vijftigjarige bestaan met een jubileummiddag over Wonen op Ameland. Drie sprekers belichten van verschillende kanten dit onderwerp. Evert Kramer spreekt over de eerste bewoning en de archeologische vondsten, publicist en architectuurkenner Peter Karstkarel neemt de naoorlogse sociale woningbouw onder de loep. Paul Noomen van de Fryske Akademy vertelt over Ameland in de Middeleeuwen.

mythe

Noomen deelt zijn inleiding in drie delen in. Hij begint met de mythe, gaat over naar de feitelijke geschiedenis en verklaart daarna hoe het kan dat de fictie in allerlei boekjes en verhalen over Ameland terug te vinden is. De fictie gaat over Willibrord die zelf bij wat nu de Willibrordusdôbbe heet gedoopt zou hebben. Het verhaal gaat over Koning Radboud die op het eiland een tempel ter ere van de heidense God Fosto gebouwd zou hebben. Ameland wordt daarom ook Fositesland genoemd. Willibrord zou tijdens een reis naar de Denen hier zijn gestrand en in een dôbbe bij deze tempel Friezen hebben gedoopt. Hij kreeg het met Radboud aan de stok omdat hij heilige koeien van Fosta slachtte en kon slechts ternauwernood heelhuids ontsnappen. Dit speelt zich in de 7^e eeuw af. Rond 800 zou door een huwelijk van Radbouds achterkleindochter Tecla het eiland aan de inmiddels christen geworden Taco Cammingha zijn vererfd. Taco en Tecla veranderden in 806 de tempel in een kerk. In 866 zou Hayo Cammingha deze kerk tot een klooster hebben uitgebreid, het klooster Foswerd. Ondertussen was de Noormannentijd aangebroken. In 1109 verplaatste Anna Cammingha dit klooster naar het vaste land bij Ferwerd uit vrees voor de Noormannen. Volgens de legende hebben de Cammingha's oeroude rechten op Ameland en er zou een klooster gestaan hebben op de plaats van een heidense tempel.

geschiedenis

Willibrord heeft inderdaad een zendingsreis naar Denemarken gemaakt. Uit teksten blijkt dat hij niet op Ameland maar op Helgoland terecht kwam. Hij is hooguit langs Ameland gevaren op weg naar de Denen. Van Willibrord is uit de schriftelijke bronnen geen enkele activiteit in Friesland en

op Ameland bekend. Hij was wel actief in Holland en Brabant. De echte kerkstichting in het noorden begon pas na de dood van Bonifatius in 754. Willibrord was toen al 15 jaar dood.

Paul Noomen baseert zich op het sacramentboek van Echternach in de Eifel uit de 11e eeuw. De abdij was door Willibrord gesticht waardoor er toch een relatie tussen hem en het eiland bestaat. In het sacramentboek staat een lijst van kerken die vanuit deze abdij zijn gesticht. Daar worden onder andere twee kerken op Terschelling, één op Ameland en één in Holwerd genoemd. De abdij bleef ook na Willibrords dood nauwe banden onderhouden met zijn familieleden. Zending bedrijven was in de vroege Middeleeuwen in sommige opzichten een familiebedrijf. Een van die familieleden was Willehad. De vier Friese kerken van Echternach zijn hoogstwaarschijnlijk door Willehad gesticht en aan Echternach overgedragen. Hij was rond 770 actief in Dokkum. Willihad kreeg waarschijnlijk het land van edellieden uit de streek. Een handschrift uit 1150 spreekt over ene Reginmunt die land gaf aan het Bonifatius-klooster in Hessen, waaronder *in insula que dicitur Ambla*, het eiland Ambla geheten, ofwel Ameland. De oudste kerk van Ameland, gesticht rond 770, heeft in Hollum of in Nes gestaan. Het zou om voorgangers van de opgegraven tufstenen kerkjes gaan. Noomen vermoedt dat dat de oudste kerk in Hollum stond. Daar was de grootste parochie en de grootste parochie is vaak de oudste. Noomen baseert zich ditmaal op het testament van Ritske Jelmera. Jelmera woonde op de Jelmerastate in Ballum en was parochiaan van de Sint Magnuskerk van Hollum. Hij verplichtte erfgenamen een Barbara-kapel te bouwen. Dit is de latere kerk van Ballum die oorspronkelijk binnen de parochie van Hollum lag. Het gebied Hollum-Ballum is groter dan de parochie van Nes-Buren en op grond van die maat vermoedt Noomen dat de parochie van Hollum ouder is dan die van Nes. In de late Middeleeuwen bezit de abdij Foswerd de kerkrechten op Ameland. Van de rechten van Echternach horen we na 1100 niets meer. Klooster Foswerd lag in 1200 bij Ferwerd en heeft nooit op Ameland gestaan. Wel verkreeg deze abdij belangrijke goede-

Willibrordusdôbbe tussen Nes en Buren

ren en rechten op het eiland, zoals het recht een pastoor aan te wijzen.

De Cammingha's erfden het eiland pas in de 15^e eeuw van de Jelmera's.

Verhalen

Hoe ontstond nu de mystificatie, heeft Noomen zich afgevraagd. De verhalen werden gemaakt om belangen kracht bij te zetten, meent hij. In de tijd van de reformatie, rond 1580, gold dat de landsheer eigenaar over de kloosterlanderijen werd. De heer van Ameland, Taco van Cammingha, had er dus belang bij dat Foswerd een Amelands klooster was en niet een Fries. Dan zou hij immers de kloostergoederen op het eiland aan zich kunnen trekken. Uit 1581 is een stuk bekend waarin hij dat beargumenteert. Bovendien wordt in die tijd een fantasiekroniek geschreven, die ondermeer vertelt over de Cammingha's en Friso, Radboud en de andere Friese koningen. Het fantasieverhaal ondersteunt het verhaal uit eigenbelang van Taco van Cammingha. Het is een mooi verhaal, vindt Noomen, en omdat het nog steeds leeft, een succesvol verhaal.

Met dank aan Paul Noomen

Paul Noomen

Paul Noomen, geboren in 1949, studeerde middeleeuwse geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen en agrarische geschiedenis aan de Landbouwwuniversiteit Wageningen. Van 1986 tot 1989 werkte hij als onderzoeksmedewerker in Groningen. Sinds 1994 is hij verbonden aan de Fryske Akademy.

Noomen publiceerde onder andere 'De familie Cammingha in de middeleeuwen: haar relatie met de stad Leeuwarden en haar positie in Oostergo.'

Eerdere delen over Wonen op Ameland zijn verschenen in Krant nummer 8 en 9.